Qabul qilindi: 14-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 21-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 31-oktabr 2026-yil

MILLIY TARIXIY XOTIRA VA YOSHLAR IDENTIKLIGI O‘RTASIDAGI DIALEKTIK MUNOSABATLAR HAMDA FAOL FUQAROLIK DAXLDORLIGINING FALSAFIY DETERMINANTLARI

ДИАЛЕКТИЧЕСКАЯ ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТЬЮ И ИДЕНТИЧНОСТЬЮ МОЛОДЕЖИ, А ТАКЖЕ ФИЛОСОФСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ АКТИВНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СОПРИЧАСТНОСТИ

THE DIALECTICAL RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL HISTORICAL MEMORY AND YOUTH IDENTITY, AND THE PHILOSOPHICAL DETERMINANTS OF ACTIVE CIVIC ENGAGEMENT

Omonov Davronjon Sheraliyevich
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
Orcid: 0009-0001-7813-8662

Annotatsiya. Maqolada milliy tarixiy xotira va yoshlar identikligi o‘rtasidagi munosabatlar madaniy vorisiylik, ijtimoiy e’tirof va fuqarolik daxldorligi kesishmasida tahlil qilinadi. Tarixiy xotiraning identiklikni shakllantiruvchi, lekin ayni paytda tanqidiy qayta talqin qilinishi zarur bo‘lgan ijtimoiy resurs ekani asoslanadi. “Xotira, e’tirof, vorisiylik, ishtirok” modeli taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: tarixiy xotira, yoshlar identikligi, madaniy vorisiylik, ijtimoiy e’tirof, fuqarolik daxldorligi, milliy identiklik, ijtimoiy falsafa

Аннотация. В статье связь национальной исторической памяти и идентичности молодежи анализируется на пересечении культурной преемственности, социального признания и гражданской сопричастности. Историческая память обосновывается как ресурс формирования идентичности, который одновременно нуждается в критическом переосмыслении. Предлагается модель «память, признание,

преемственность, участие».

Ключевые слова: историческая память, идентичность молодежи, культурная преемственность, социальное признание, гражданская сопричастность, национальная идентичность

Abstract. The article analyses the relationship between national historical memory and youth identity through cultural continuity, social recognition, and civic belonging. Historical memory is conceptualized as an identity-forming resource that also requires critical reinterpretation. A “memory, recognition, continuity, participation” model is proposed.

Keywords: historical memory, youth identity, cultural continuity, social recognition, civic belonging, national identity, social philosophy

Kirish

Tarixiy xotira jamiyatning o‘tmish haqidagi barcha ma’lumotlarini saqlaydigan neytral ombor emas. U tanlash, ramzlashtirish, unutish, qayta eslash va avlodlarga uzatish jarayonlari orqali shakllanadigan ijtimoiy munosabatdir. Yoshlar identikligi ham tayyor merosni mexanik qabul qilishdan iborat emas; shaxs tarixiy obrazlar, oilaviy hikoyalar, ta’limiy narrativlar, ommaviy madaniyat va zamonaviy raqamli diskurslar orasida o‘zining “biz” va “men” tushunchalarini quradi. O‘zbekistonda milliy an’analarning tarixiy ong va vatanparvarlik bilan aloqasi [1], raqamli islohotlar fonida milliy identiklikning o‘zgarishi [2] mazkur muammoning yangi sharoitlarda qayta qo‘yilayotganini ko‘rsatadi.

Milliy tarixiy xotiraning birlashtiruvchi kuchi uning barcha yoshlar tomonidan bir xil mazmunda qabul qilinishida emas, balki umumiy tarixiy makon bilan daxldorlik hissini yaratishida namoyon bo‘ladi. Rossiya tadqiqotlari tarixiy xotiraning fuqarolik identikligini shakllantiruvchi integrativ resurs ekanini [3] va hududiy identiklik bilan umumdavlat fuqarolik identikligi o‘rtasidagi murakkab bog‘lanishni [4] ko‘rsatadi. Bu natijalar “milliy identiklik” bir qatlamli emasligini anglatadi: yosh bir vaqtning o‘zida mahalliy, milliy, kasbiy, diniy, transmilliy yoki raqamli hamjamiyatlarga mansub bo‘lishi mumkin. Muammo ushbu qatlamlarni inkor qilishda emas, ularning o‘zaro munosabatini normativ jihatdan barqarorlashtirishdadir.

Migratsiya va siyosiy o‘zgarish sharoitidagi yoshlar tadqiqotlari ham identiklikning faqat huquqiy maqom bilan belgilanmasligini ko‘rsatadi. Sime va Behrens Buyuk Britaniyadagi migrant yoshlarning siyosiy ishtiroki va “performativ fuqarolik” tajribasini tahlil qiladi [5]; Milliken va Smith esa tarix va fuqarolik ta’limining bo‘lingan jamiyatda siyosiy savodxonlik uchun ahamiyatini ko‘rsatadi [6]. Xalqaro tadqiqotlar milliy va Yevropa identikligi [7], etnik, milliy va shaxsiy identiklik jarayonlari [8] o‘rtasidagi dinamik aloqani tasdiqlaydi. Mazkur maqola ana shu ko‘p qatlamlilikni tarixiy xotira orqali konseptuallashtirishga qaratilgan.

Maqolaning asosiy falsafiy muammosi vorisiylik va tanqid o‘rtasidagi dialektik nisbatdir. Vorisiyliksiz identiklik tarixiy chuqurlikdan mahrum bo‘lishi mumkin; tanqidsiz vorisiylik esa o‘tmishni mutlaqlashtiruvchi, yopiq va boshqa xotiralarni rad etuvchi shaklga aylanishi ehtimol. Shu bois milliy tarixiy xotiraning sog‘lom fuqarolik funksiyasi o‘tmishni asrash bilan uning ma’nosini yangi axloqiy va ijtimoiy sharoitlarda qayta muhokama qilish imkoniyatini birlashtirishi kerak. Bunda qayta talqin merosni rad etish emas, uning zamonaviy subyekt uchun qanday mas’uliyat tug‘dirishini aniqlashdir.

Ijtimoiy e’tirof identiklikning ikkinchi tayanchidir. Shaxs o‘zining tarixiy-madaniy mansubligi jamoat makonida kamsitilmasligi va eshitilishini kutadi. Biroq e’tirof har bir tarixiy talqinni fakt sifatida qabul qilishni anglatmaydi. E’tirof shaxs va guruhning teng qadrini tan olish, tarixiy da’volarni esa dalil va ochiq muhokama mezoniga qo‘yish imkonini beradi. Bu farq plural jamiyatda xotira nizolarini zo‘ravon identiklik ziddiyatiga aylantirmaslik uchun muhim.

Tadqiqot maqsadi milliy tarixiy xotira, yoshlar identikligi, madaniy vorisiylik va faol fuqarolik daxldorligi o‘rtasidagi tizimli aloqani asoslashdir. Ilmiy yangilik sifatida “xotira–e’tirof–vorisiylik–ishtirok” modeli taklif etiladi. Modelga ko‘ra, tarixiy xotira identiklik uchun material beradi, e’tirof uning ijtimoiy legitimligini ta’minlaydi, vorisiylik avlodlararo davomiylikni yaratadi, fuqarolik ishtiroki esa identiklikni passiv mansublikdan jamoat mas’uliyatiga o‘tkazadi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotda ijtimoiy xotira nazariyasi, narrativ tahlil, dialektik yondashuv va identiklikning ko‘p darajali konsepsiyasi uyg‘unlashtirildi. Narrativ tahlil xotira mazmunining voqealar ketma-ketligi, qahramonlar, yo‘qotishlar va axloqiy saboqlar orqali qanday tuzilishini ko‘rsatadi. Dialektik yondashuv esa saqlash va yangilash, birlik va farq, e’tirof va tanqid, milliylik va transmilliylik o‘rtasidagi ziddiyatlarni rivojlanish manbai sifatida ko‘radi. Mazkur metodlar tarixiy xotirani “to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri xotira” dichotomiyasiga qisqartirmaslikka imkon beradi.

Manbalar korpusi ikki mahalliy [1; 2], ikki Rossiya [3; 4], ikki Britaniya [5; 6] va ikki xalqaro [7; 8] tadqiqotdan iborat. Ular turli kontekstlarga tegishli bo‘lgani sababli, empirik ko‘rsatkichlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri qiyoslanmaydi. Qiyoslash obyekti, konseptual mexanizmlar: tarixiy xotiraning identiklikka ta’siri, ko‘p qatlamli mansublik, ijtimoiy e’tirof, ta’lim va fuqarolik ishtiroki o‘rtasidagi bog‘lanishdir. Shu yo‘l bilan kontekstual farqlar saqlanadi va umumiy falsafiy struktura ajratiladi.

Tahlilda uch mezon qo‘llanadi: tarixiy asoslanganlik, inklyuziv e’tirof va fuqarolik mahsuldorligi. Tarixiy asoslanganlik xotira narrativi dalil va manba tanqidiga ochiq bo‘lishini talab qiladi. Inklyuziv e’tirof boshqa guruhlarning xotirasini insoniy maqomdan mahrum etmaslikni anglatadi. Fuqarolik mahsuldorligi esa xotira yoshni passiv faxr yoki travmada ushlab qoladimi yoki jamoat muammolariga mas’uliyatli ishtirok etishga undaydimi, shuni tekshiradi.

Natijalar

Tarixiy xotirani identiklikning mazmuniy materiali sifatida, lekin identiklikning o‘zi sifatida emas, talqin qilishdir. Yoshlar o‘tmish haqidagi obrazlarni qabul qiladi, qayta talqin qiladi va hozirgi ijtimoiy tajribasi bilan bog‘laydi. Shu sababli bir xil tarixiy meros turli avlod yoki ijtimoiy guruhlarda farqli identiklik mazmuniga aylanishi mumkin. Shumkova tarixiy xotirani fuqarolik identikligining integrativ resursi sifatida ko‘rsatadi [3], Litvinov va Matveeva esa hududiy mansublikning umumdavlat identikligi bilan bog‘liqligini ochadi [4]. Maqola doirasida bu natijalar identiklikning ko‘p qatlamli ontologiyasi bilan izohlanadi.

“Tanqidiy vorisiylik” tamoyilidir. Vorisiylik o‘tmish shakllarini o‘zgartirmay takrorlash emas, merosning qaysi mazmuni zamonaviy jamiyatda inson qadr-qimmati, adolat va birdamlikni qo‘llab-quvvatlashini anglab tanlash jarayonidir. Axmedova milliy an’analarning tarixiy ong va vatanparvarlikdagi o‘rnini ko‘rsatadi [1]. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya identiklikning yangi ifoda va raqobat maydonlarini yaratadi [2]. Demak, vorisiylikning barqarorligi uning o‘zgarmasligida emas, asosiy ma’no va qadriyatlarni yangi vositalarda qayta ishlab chiqish qobiliyatidadir.

Ijtimoiy e’tirofning ikki darajasini farqlashdir: shaxs/guruhni e’tirof etish va tarixiy da’voni tasdiqlash. Birinchisi teng qadrning axloqiy talabi, ikkinchisi esa daliliy tekshiruvni talab qiladigan epistemik masaladir. Ushbu farq xotira siyosatidagi ko‘plab ziddiyatlarni yumshatishi mumkin. Guruhning og‘riqli tajribasi e’tirof etilishi mumkin, biroq uning barcha sababiy izohlari avtomatik ravishda ilmiy haqiqat maqomini olmaydi. Bu yondashuv e’tirof va haqiqatni bir-biriga qarshi qo‘ymasdan, ularning vazifalarini ajratadi.

Milliy identiklik va boshqa mansubliklar o‘rtasidagi nol yig‘indi mantiqini rad etishdir. Jugert va hammualliflar milliy hamda Yevropa identikligi rivojini qiyosiy uzunlamasına tadqiq etadi [7]; Mastrotheodoros va hammualliflar etnik, milliy va shaxsiy identiklik jarayonlarining bir vaqtda kechishini ko‘rsatadi [8]. Bu ishlar identiklik qatlamlari doimo bir-birini siqib chiqarishi shart emasligini ko‘rsatadi. Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan muhim savol mansubliklar soni emas, ularning axloqiy muvofiqligi va shaxsning turli guruhlardagi rolini refleksiv boshqarish qobiliyatidir.

Beshinchi natija tarixiy xotiraning fuqarolik daxldorligiga o‘tishi uchun “ishtirok ko‘prigi” zarurligidir. Faqat xotira tadbirida qatnashish yoki tarixiy ramzni bilish faol fuqarolikni kafolatlamaydi. Xotira hozirgi jamoat muammosini anglash, boshqalarning tajribasini eshitish va umumiy mas’uliyatni qabul qilish bilan bog‘langandagina fuqarolik resursiga aylanadi. Sime va Behrens yoshlarning siyosiy va ko‘ngilli ishtiroki huquqiy maqomdan tashqari performativ fuqarolik shakllarini ham yaratishini ko‘rsatadi [5]. Shu asosda “daxldorlik” identifikatsiya va amaliy ishtirok birligi sifatida belgilanadi.

1-jadval. Tarixiy xotira va yoshlar identikligining dialektik modeli

Komponent	Vaqt o‘lchovi	Fuqarolik funksiyasi	Asosiy xavf
Tarixiy xotira	O‘tmish	Daxldorlik va ma’no	Mifologizatsiya, selektiv unutish
Ijtimoiy e’tirof	Hozirgi zamon	Teng maqom va ovoz	Guruhiy eksklyuziya
Madaniy vorisiylik	O‘tmish–hozir	Avlodlararo davomiylik	Tanqidsiz konservatsiya
Fuqarolik ishtiroki	Hozir–kelajak	Mas’uliyat va umumiy loyiha	Ramziy passivlik

Xotira ziddiyatlarini pedagogik va fuqarolik resursiga aylantirish imkoniyatidir. Bo‘lingan jamiyatlar tajribasi tarix va fuqarolik ta’limi murakkab o‘tmish haqida sukut saqlaganida siyosiy savodxonlik imkoniyatlari torayishini ko‘rsatadi [6]. Ziddiyatli xotira mavzulari xavfli bo‘lishi mumkin, biroq ular asosli fasilitatsiya, dalil, teng ovoz va zo‘ravonlikni legitimlashtirmaslik mezonlari bilan boshqarilsa, yoshlarning murakkab identikliklarni tushunishiga xizmat qiladi. Murosa xotirani bir xillashtirish emas; u umumiy fuqarolik qoidalari ostida farqli xotiralarni mavjud qila olishdir.

“Xotira, e’tirof, vorisiylik, ishtirok” modelining dinamikligini ko‘rsatadi. Xotira o‘tmish bilan bog‘lanishni, e’tirof bugungi teng maqomni, vorisiylik avlodlararo uzatishni, ishtirok esa kelajak uchun javobgarlikni bildiradi. Shunday qilib, model vaqtning uch o‘lchovini birlashtiradi: o‘tmish ma’nosi, hozirgi ijtimoiy munosabat va kelajak loyihasi. Bir komponentning zaifligi boshqalariga ta’sir qiladi: e’tirofsiz xotira chetlanishga, tanqidsiz vorisiylik konservatsiyaga, ishtiroksiz identiklik esa ramziy passivlikka olib kelishi mumkin.

Yoshlar identikligini baholashda “qanchalik milliy?” kabi bir o‘lchovli savol yetarli emasligini ko‘rsatadi. Baholash uchun tarixiy bilimning daliliy sifati, meros bilan emosional daxldorlik, boshqa xotiralarga hurmat, identiklik qatlamlarini uyg‘unlashtirish, jamoat tashabbuslarida ishtirok va kelajak haqidagi mas’uliyatli tasavvur kabi ko‘rsatkichlar zarur. Bu indikatorlar nazariy xarakterga ega va ularni o‘lchash vositalari alohida validatsiya qilinishi kerak.

Muhokama

Muhokama doirasida milliy tarixiy xotirani siyosiy birlikning yagona instrumenti sifatida ko‘rish cheklanganligi aniqlanadi. Xotiraning kuchi aynan uning emotsional va identifikatsion tabiatida, shu bilan birga uning xavfi ham shunda: o‘tmishdagi “biz–ular”

chegaralari hozirgi guruhlarga mexanik ko‘chirilishi mumkin. Shu sababli tarixiy xotira fuqarolik birdamligiga xizmat qilishi uchun tarixiy kontekst, individual javobgarlik va bugungi shaxslarning teng maqomi o‘rtasidagi farqlar qat’iy saqlanishi kerak. Bu tanqidiy vorisiylikning axloqiy shartidir.

Yangi raqamli muhit xotira uzatish tezligi va ko‘lamini oshiradi, lekin tarixiy kontekstni fragmentlarga ajratish xavfini ham kuchaytiradi [2]. Shuning uchun yoshlar identikligini mustahkamlashda ko‘proq tarixiy kontentning o‘zi yetarli emas; manba konteksti, qarama-qarshi xotiralarning mavjudligi, vizual va algoritmik vositachilikni anglash ham muhim. Ushbu maqola milliy o‘ziga xoslikni yopiq identiklik emas, tarixiy chuqurlik va ochiq fuqarolik mas’uliyati birligi sifatida talqin qiladi.

Nazariy jihatdan mazkur yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u yoshlar fuqarolik pozitsiyasini faqat individual psixologik sifat yoki tashqi institutsional talab sifatida ko‘rmaydi. Fuqarolik subyektligi shaxsning bilim, qadriyat, muloqot va institutlar bilan munosabatini birlashtiradigan ijtimoiy-falsafiy hodisadir. Shuning uchun amaliy tavsiyalar ham bitta vositaga qisqartirilmasligi kerak: ta’limiy mazmun, muammoli vaziyat, ochiq muhokama, real ishtirok va teskari aloqa bir-birini to‘ldirishi zarur. Ushbu komplekslik maqola doirasida ishlab chiqilgan mezonlarning xorijiy kontekstlardan mexanik ko‘chirilishini emas, O‘zbekistonning ta’limiy va fuqarolik institutlari sharoitida qayta operacionalizatsiya qilinishini talab etadi.

Xulosa

Milliy tarixiy xotira va yoshlar identikligi o‘rtasidagi dialektik munosabatni tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, xotira identiklik uchun zarur mazmuniy resurs bo‘lsa-da, uning fuqarolik samarasi tanqidiy qayta talqin, ijtimoiy e’tirof va amaliy ishtirok mexanizmlariga bog‘liq. Tadqiqotda “tanqidiy vorisiylik” tamoyili asoslandi: avlodlar merosini saqlash uning shakllarini o‘zgartirmay takrorlash emas, tarixiy ma’nolarni zamonaviy adolat, inson qadr-qimmati va birdamlik mezonlari bilan qayta bog‘lashdir. Shaxs yoki guruhni e’tirof etish bilan tarixiy da’voni fakt sifatida tasdiqlash o‘rtasidagi farq plural xotira maydonida muhim normativ chegara sifatida ko‘rsatildi. “Xotira, e’tirof, vorisiylik, ishtirok” modeli

o‘tmish, hozirgi zamon va kelajakni yagona fuqarolik arxitekturasida birlashtiradi: xotira daxldorlikni, e’tirof teng maqomni, vorisiylik davomiylikni, ishtirok esa kelajak uchun javobgarlikni ta’minlaydi. Ushbu model yoshlar bilan ishlash, tarixiy ta’lim, muzey va raqamli xotira loyihalarini baholashda konseptual asos bo‘la oladi. Keyingi empirik tadqiqotlar model komponentlari o‘rtasidagi real bog‘lanishni, hududiy va ijtimoiy guruhlar bo‘yicha farqlarni hamda xotira bahslarini fasilitatsiya qilishning samarali usullarini tekshirishi zarur.

Tadqiqotning chegarasi shundaki, keltirilgan model va mezonlar adabiyotlarni nazariy sintez qilish natijasida ishlab chiqildi; ular aniq yosh guruhida sababiy ta’sirni isbotlamaydi. Shu sababli keyingi bosqichda sifat intervyulari, vaziyatli topshiriqlar, ekspert bahosi va longitudinal kuzatuvlarni birlashtirgan aralash metodologiya maqsadga muvofiq. Bunday dizayn konseptual modelning empirik sezgirligini, indikatorlarning madaniy mosligini va fuqarolik xulq-atvorini prognoz qilish imkoniyatini tekshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova D. Milliy an’analarning tarixiy ong va vatanparvarlik ruhini shakllantirishdagi o‘rni // Modern Science and Research. 2025. p. 209–211. DOI: 10.71337/inlibrary.uz.science-research.136881.

2. Soqiyev X.V. O‘zbekistondagi raqamli islohotlar sharoitida milliy identiklik transformasiyasi // Falsafa va Huquq jurnali. 2026. Vol. 37, No. 3. p. 237–240. URL: https://phljournal.uz/index.php/phlj/uz/article/view/300.

3. Шумкова Н.В. Историческая память как интегративный ресурс общероссийской гражданской идентичности студенческой молодежи // Гуманитарий. 2022. Т. 22, №2. p. 140–150. DOI: 10.15507/2078-9823.057.022.202202.140-150.

4. Литвинов В.Ю., Матвеева Л.В. Региональная идентичность как предиктор гражданской идентичности у молодёжи страны // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. 2021. №3. p. 148–174. DOI: 10.11621/vsp.2021.03.08.

5. Sime D., Behrens S. Marginalized (non)citizens: migrant youth political

engagement, volunteering and performative citizenship in the context of Brexit // Ethnic and Racial Studies. 2023. Vol. 46, No. 7. p. 1502–1526. DOI: 10.1080/01419870.2022.2142061.

6. Milliken M., Smith A. The post conflict generation in Northern Ireland: Citizenship education, political literacy and the question of sovereignty // Education, Citizenship and Social Justice. 2022. Vol. 17, No. 3. p. 235–254. DOI: 10.1177/17461979221114551.

7. Jugert P., Šerek J., Eckstein K., Noack P. National and European Identity Formation: A Longitudinal Cross-National Comparison Study // Identity. 2021. Vol. 21, No. 1. p. 51–66. DOI: 10.1080/15283488.2020.1856665.

8. Mastrotheodoros S., Kornienko O., Umaña-Taylor A., Motti-Stefanidi F. Developmental Interplay between Ethnic, National, and Personal Identity in Immigrant Adolescents // Journal of Youth and Adolescence. 2021. Vol. 50. p. 1126–1139. DOI: 10.1007/s10964-021-01434-y.

